

BIOTERMÉKEK ISZOLÁLÁSA avagy A BIOLÓGIAI IPAROK ELVÁLASZTÁSI MŰVELETEI

Előadó: dr. Pécs Miklós egyetemi docens
Elérhetőség: F épület, FE lépcsőház földszint 1
(463-)40-31
pecs@eik.bme.hu

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

1

UPSTREAM - DOWNSTREAM

A fermentációs technológiák két egymást követő szakaszra oszthatók:

a fermentáció előkészítésétől a szaporítás, a terméképzés végéig terjed az „**UPSTREAM-PROCESSING**”. Ez a fermentáció végéig tart, amikor már rendelkezésünkre áll kész fermenté, amely tartalmazza a kívánt végterméket. Ezt a pontot nevezik a fermentáció „vágásának”.
→ BIM

a „vágás” után következnek a végtermék izolálása, amelynek során a sok-komponensű fermentéből a tiszta (tisztított) végtermék felhasználásra alkalmas formába kerül. Ezt a feldolgozási műveletsort nevezik „**DOWN-STREAM PROCESSING**”-nek.
→ ez a tárgy

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

4

A különböző szakirányokon eltérő az óra- és kreditszám:
4+0+0 óra (5 kredit), vagy 2+0+0 óra (2 kredit)

Kérik pontosan elolvasni a Követelmények.doc-ot!
Félévközi számonkérés: két ZH: 10.18. és 11.07-án
vizsga: szóbeli

A tárgyhoz „**Fermentációs feldolgozási műveletek**” címen elektronikus tankönyv készült, amely ingyenesen letölthető a <http://www.interkonyv.hu/konyvek/Ferment%C3%A1ci%C3%B3s%20feldolgoz%C3%A1si%20m%C5%B1veletek> oldalról.

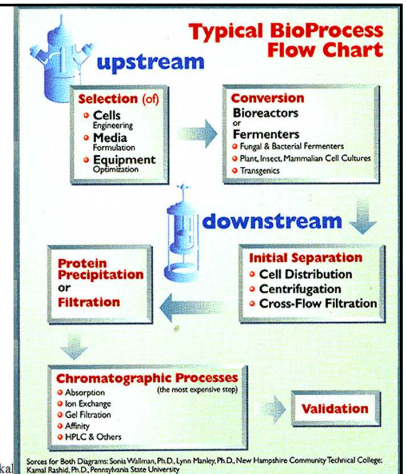
A diáorok és egyéb segédanyagok megtalálhatók a: <http://oktatas.ch.bme.hu/oktatas/konyvek/mezgaz/bioelvalmuveletek/> címen.

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

2

UPSTREAM - DOWNSTREAM

BME Alka

BIOIPARI ELVÁLASZTÁSI MŰVELETEK

Mik ezek?

Műveletek: mint a vegyipari műveletek – a technológiák olyan lépései, amelyek általában egy fizikai folyamatot valósítanak meg, és ezért törvényszerűségeiket lehet az adott anyagoktól és technológiáktól függetlenül általánosságban vizsgálni.

Bioipari – a biológiai iparok speciális műveletei, mások, mint a vegyipari műveletek. Vannak azonos fejezetcímek, de itt a bio specialitásokat nézzük.

Elválasztási – az egész arra irányul, hogy egy (bonyolult) biológiai eredetű anyagból a hasznos termék(ek)et tisztán kinyerjük. Fő terület: fermentévek feldolgozása

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

3

MI A KÖZÖS A DOWNSTREAM TECHNOLÓGIÁKBAN?

- A termék vizes oldatban van
- Többfázisú rendszer: vizes, +szilárd, +olajos, (+buborékok)
- Összetett rendszer: sokféle szerves és szervetlen anyag, oldott, kolloid és diszperz állapotban

MI A VÁLTOZÓ?

- Sokféle koncentráció: 100 ppm-től → 10%-ig
- Sokféle lépték: 100 g/év-től → 100.000 tonna/év-ig
- Sokféle művelet, többféle, mint vegyiparban

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

6

MŰVELETI SORREND

Nincs rögzített sorrend, de vannak általános irányelvek:

1. Sejtek elválasztása → szilárd-folyadék elválasztás
más szilárd anyagok: táptalaj-szemcsék, CaCO_3 , kristály-fermentáció

Jellemző műveletek:

- Szűrés
- Centrifugálás (ülepítés)

(1/b Sejtfeltárás: csak akkor szükséges, ha a termék intracelluláris)

TISZTÍTÁS ↔ VÉGTISZTÍTÁS

Nincs éles elhatárolás, de a szemlélet különböző:

Tisztítás: mérnöki szemlélet, a szennyezések elválasztását úgy oldjuk meg, hogy a céltermékből minél kevesebbet veszítsünk el.

Végtisztítás: piaci szemlélet, a termék tisztaságát valamelyik piaci követelményhez állítjuk be, még azon az áron is, hogy a céltermék egy részét elveszítjük.

MŰVELETI SORREND

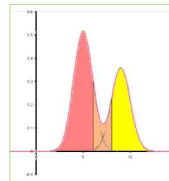
2. Koncentrálo lépés(ek) → a nagyobb mennyiségben jelen lévő szennyezéseket, elsősorban a vizet választjuk el.

Jellemző műveletek:

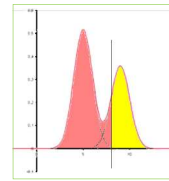
- Extrakció
- Adszorpció
- Membránszűrés
- Csapadékképzés (bepárlás, desztilláció)

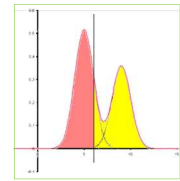
TISZTÍTÁS ↔ VÉGTISZTÍTÁS

Feladat: két átfedő kromatográfiai csúcs frakcióinak kiválasztása (poolozás)

Tisztításnál: nincs anyagvesztés, de sok a szennyezés.

Végtisztításnál: nagy tisztaság, de sok a veszteség

MŰVELETI SORREND

3. Tisztítás → a termék és a szennyező anyagok elválasztása.

Jellemző műveletek:

- az összes eddigi kromatográfia

4. Végtisztítás (polishing) → a terméket a kereskedelmi forgalomba hozás előírásainak megfelelő tisztaságig tisztítják.

Jellemző műveletek:

- az összes eddigi kristályosítás
- szárítás

TISZTASÁGI SZINTEK

- Humán injekciós készítmény (kis → nagy dózis)
- Humán enterális gyógyszerek
- Állatorvosi gyógyszerek
- Élelmiszerek
- Külsőleges gyógyszerek
- Kozmetikai készítmények (le mosandó → bőrön maradó)
- Technikai, más gyártások alapanyaga

A gyógyszerkönyvi minőség nem mindig a legtisztább, egy kis NaCl ott nem gond, de analitikánál viszont zavarhat.

TERVEZÉS, OPTIMÁLÁS

A mérnöki szemlélet hajlamos az egyes lépéseket valamilyen műszaki paraméterre (kihozatal, hatásfok, koncentráció) optimalni. Ehelyett: az egész technológiai sor gazdasági optimumát kell keresni.

Tehát:

- minden paraméter változtatásánál az egész lépéssor költségét kell vizsgálni
- léptéknövelésnél az optimálási iterálást előlről kell kezdeni.

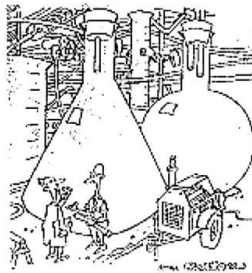
HEURISZTIKUS IRÁNYELVEK Anyagi tulajdonságok szerint

- keresd a legnagyobb különbséget a termék és a szennyezések anyagi tulajdonságai között, és ennek alapján válaszd el
- egymást követő lépéseknél különböző elveket használj (ne ismételd)
- a veszélyes és korrozív anyagokat minél hamarabb tüntesd el

LÉPTÉKNÖVELES

Nem a kis (labor) készülékeket kell felnagyítani, hanem a nagy egészet kell megcélózni. Meg kell becsülni a maximális piaci üzemenyagságot, ehhez tervezni a lépéssort, a műveleteket és berendezéseket, és ehhez végezni el a (labor) kísérleteket.

Akadt némi probléma a laboratóriumi eljárás felnagyításával ipari méretre!

HEURISZTIKUS IRÁNYELVEK Műveleti sorrend

- Kis felbontású lépés előre, nagy felbontású hátra a műveletsorban
- Az olcsóbb elválasztást vedd előre, a költségesebbet hátra
- A kívánt terméket válaszd el utoljára
- A nagy kihozatalú lépést tedd hátra

TERVEZÉSI MÓDSZEREK

Másolás – hasonló anyaghoz hasonló technológia. Gyökeresen új dolgokat nem lehet így megoldani

Heurisztikus – ajánlások, alapelvek. Az elinduláshoz jó, nem a finomításához. Inkább kizár, mint állít. A tipikust írja le, nem az egyedít.

Szakértői rendszerek – számítógépben felhalmozott tapasztalat, IF – THAN döntések sorozatával közelíti a megoldást. Nem zárt algoritmus, sok a kvalitatív ítélet.

Matematikai modell – sok a paraméter, emiatt bonyolult. Olyan sok mért adat kell hozzá, hogy mire az összegyűlik, addigra már az optimalítás is megvan.

HEURISZTIKUS IRÁNYELVEK műveletek szerint

- kerülj a vákuumot és a hűtést
- inkább atmoszférikus desztilláció, mint vákuum
- inkább membránszűrés, mint centrifugálás
- először a nagy tömegű anyagot válaszd el (pl. vizet = koncentráció)

HEURISZTIKUS IRÁNYELVEK műveletek szerint

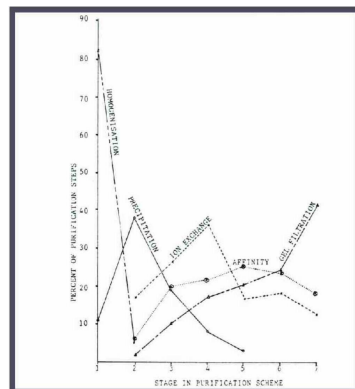
- vizsgáld a végtermék összetételét gazdaságilag (milyen tisztaság mibe kerül)
- több termék esetén a legnagyobb tömegűt válaszd el először

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

19

AZ EGYES MŰVELETEK SORRENDI GYAKORISÁGA (fehérjék izolálásánál)

BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudomány Tanszék

20